

„Beszédes” história

Minden intézmény krónikája életre kelthető akár a „szikár” számadatok tükrében is, ám megfelelő képességekkel a számokból kibontható egy izgalmas történet, amely szinte élőképekben jeleníti meg a bemutatott intézmény hétköznapjait. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) története Droppáné Debreczeni Éva értő földolgozása nyomán válik „beszédes” históriává, amelynek olvasása igazi élményt jelenthet a laikus érdeklődőknek is. Ebben a kulturális intézményben már a tizenkilencedik század végén megvalósult a könyvtár és múzeum együttélése, együttműködése előképeként azoknak a mostani törekvéseknek, amelyek a fent említett kettős funkciónak kívánják megfeleltetni a kultúra csarnokait.

A mai OPKM nem hivatalos jogelődjének tekinthető Országos Tanszermúzeum egykoron föl vállalt két feladatköre (könyvtár–múzeum) a mai napig nem választható el egymástól, hiszen mind a kettő együtt, „szerves egységként szolgálja a pedagógiai kutatások” és a gyakorlat ügyét. A kiadó az előszóban fölhívja az olvasók figyelmét arra, hogy bár a kötet *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története* címet viseli, a munka valójában az Országos Tanszermúzeum (később Országos Paedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeum) múltjáról szól. Az olvasó arra nézve is eligazítást kap, hogy a 125 éve megnyílt Országos Tanszermúzeumnak, valamint a későbbiek folyamán a pedagógiai könyvtárral kibővített szolgáltató intézménynek jogi értelemben semmiféle köze nincs a mai OPKM-hez annak ellenére, hogy a szakma ma is „gyakran és szívesen” tekinti jogelődjének a Tanszermúzeumot. A szerző ennek a múzeumnak és könyvtárnak az 1877-től 1933-ig ívelő, több mint félévszázados történetét írta meg kétkötetesre tervezett munkája mostani, első részében. Ezzel a kötettel tehát még nem ér véget a krónika, hiszen Droppáné Debreczeni Éva a második kötetben az 1958-tól napjainkig terjedő időszak könyvtár-történeti földolgozását tűzte ki célul.

A szerző munkája előszavában a Tanszermúzeum egykori igazgatójának, Gyertyánffy Istvánnak, a jeles pedagógusnak a gondolatait idézi: „Azon kegyelet, melyet a múlttólünk méltán megérdemelt, nem hozhat minket összeütközésbe a jövő iránti kötelességeinkkel. Mauzóleumot a múltnak, de templomot a jövőnek”. Ezeknek a magvas gondolatoknak a fényében érdemes tanulmányozni a kötetet, amely egyfelől az intézmény történetének értékes és olvasmányos krónikája, másfelől szépirodalmi értékeket is megcsillantó kortörténeti munka, amelyben a korabeli dokumentumok tükrében egy mára már csak az emlékezet által őrzött gazdag állományú, jobb sorsra érdemes intézmény hétköznapjai elevenednek meg.

A hat fejezetre tagolt történeti krónika szerzője bevezetőben az intézmény megalakulására vonatkozó 1868-as népoktatási törvény szövegéből idéz, majd a Gönczy Pál (1817–1892) miniszteri tanácsos által kezdeményezett Országos Tanszermúzeum megalapításának konkrét indítékára (az 1873-as bécsi világkiállításon merült föl az ötlet) irányítja a figyelmet. Gönczy Pál mint a kiállítás kormánybiz-

tosa fölkérte a magyar résztvevőket, hogy adományozzák kiállítási tárgyaikat, a taneszközöket és tankönyveket a megalapítandó múzeumi gyűjtemény számára. Andrassy Gyula külügyminiszter diplomáciai kapcsolatai révén a múzeum anyaga jelentős külföldi adományokkal is gazdagodott. Az Országos Tanszermúzeum megnyitására 1877. május 27-én került sor a „Köztelken”, az Üllői út 12. szám alatt. Céljáról, feladatáról és működésének rendjéről a Trefort Ágoston miniszter által jóváhagyott szervezeti és működési szabályzat rendelkezett, amely a múzeum gyűjtőkörébe sorolta a hazai népoktatási tankönyveket, a külföldi tanügy taneszközzeit, tankönyveit, célul pedig a pedagógusok és a tanhatóságok tájékoztatását jelölte meg. Érdekes és sokatmondó statisztikai adatokat olvashat az érdeklődő a kötetben, hiszen az 1872-es 735 darabból álló gyűjtemény hűen tükrözi a népoktatásügy korabeli állapotát. A megnyitást követően nem sokkal Tanszermúzeumi Bizottság alakult, amely a Trefort által megjelölt cél szerint elsősorban a tanszereket gyártó hazai kisiparosokkal kívánta tartani a mindennapi kapcsolatot. A bizottság nehéz személyi és tárgyi feltételek között végezte munkáját: „A különböző iskolatípusoknak szóló felszerelési jegyzékek elkészítésén kívül foglalkozott tanszerek bírálatával, megszervezte a régi tankönyvek és taneszközök gyűjtését”. Tízéves ténykedése egyértelműen hasznosnak mondható (korábban szinte kizárólag külföldről, drága pénzért lehetett beszerezni a taneszközöket), hiszen a magyar tanszeripar fellendülése is a bizottsági munkának köszönhető. A beszédes számok, amelyek a Tanszermúzeum első tíz esztendejének állapotát mutatják, arról tájékoztatnak, hogy a gyűjtemény – főként ajándékozás útján – 408 darab könyvvel, illetve taneszközzel gyarapodott, a kikölcsonzott tankönyvek és taneszközök száma pedig 4934 tétel volt.

Az 1886–1899 közötti időszakban a gyűjteményt húsz csoportra (Iskolai épületek és bútorok, Kisdédóví és gyermekkerti felszerelések, Írva-olvasás; taneszközök, Szemléleti oktatási taneszközök, Vallástani taneszközök, Földrajz és történelem tanítási taneszközök, Természetrajzi taneszközök, Természettani és vegytani taneszközök, Gazdaságtani taneszközök, Mennyiségtani taneszközök, Tornatanítási taneszközök, Énektanítási taneszközök, Rajz és szépírás tanítási taneszközök, Iparoktatási taneszközök, Mária Valéria főhercegnő öfelsege által használt népoktatási taneszközök gyűjteménye, Népnevelők Budapesti Egyesületének taneszközgyűjteménye, Iskolai adminisztrációra tartozó felszerelések, A vakok oktatására szolgáló taneszközök, A siketnémák oktatására szolgáló taneszközök, A tanulók munkái) bontották. Ebből a fölosztásból az is kitűnik, hogy dicséretes módon már a tizenkilencedik század végén is megkülönböztetett figyelmet fordítottak a fogyatékos gyermekek oktatására, ezért meghatározták azoknak a segéd-eszközöknek a körét, amelyekkel megkönnyíthették a hátrányos helyzetű tanulók oktatását.

Az 1899–1906-ig tartó időszakban került sor az intézmény költöztetésére, majd 1904. július 2-án ünnepélyesen megnyitotta kapuit (a Szentkirályi u. 47. szám alatt) látogatói előtt az átszervezett és szellemiségében is megújult Tanszermúzeum. Az 1905-ben megjelent miniszteri rendelet a következőkben fogalmazta meg az intézmény célját és feladatait: „A tanüggyel foglalkozóknak a tanulmányaikhoz szükséges irodalmi segéd-eszközöket rendelkezésükre bocsássa. A könyvtár arra törekszik, hogy elsősorban a hazai paedagógiai irodalmunkat foglalja magában lehetőleg teljesen, a külföldi paedagógiai munkák közül pedig azokat, amelyek a magyar viszo-

nyokra vonatkoztathatók, vagy gyakorlati fontosságuknál és maradandó tudományos becsüknél fogva mellőzhetetlenek”. A cél elérése érdekében iskolai mintakönyvtárak, valamint vándorkönyvtárak szervezését is vállalta az intézmény. Ván-gel Jenő (1864–1918) vezetése alatt jelentős eredmények születtek, a könyvtárnak azelőtt ugyanis egyetlen folyóirata sem volt, az ő intézkedései nyomán viszont megszűnt ez a lehetetlen állapot, hiszen amint vallotta: „modern könyvtár nem képzelhető el folyóiratok nélkül!” 1907-ben megszületett az olvasótermi szabályzat, a könyveket pedig cédulakatalógusban tárták föl, ennek anyagát kizárólag a könyvtári szolga jelenlétében lehetett használni, ő adta kézbe a kért könyvet is, amelyet azután ő tett vissza a helyére. Az OPK TM 1913-ban ismét elköltözött, az Andrassy út 69. számú épület adott otthont az intézménynek. Ekkortól már a Lechnitzky Gyula képzőintézeti tanár, tanszermúzeumi titkár és elnökhelyettes által kidolgozott szakkatalógus szerint tartották nyilván a könyveket.

1915–1922 között az intézmény hanyatlásnak indult, és ez a folyamat végül a kettős feladatkörrel rendelkező Tanszermúzeum megszüntetéséhez vezetett. Az Országos Tanszermúzeum megszüntetésének (1922. augusztus 31.) okairól, indítékairól a mai napig nem áll rendelkezésre hivatalos dokumentum, az azonban föltételezhető, hogy elsősorban a gazdasági nehézségek siettették az intézmény fölszámolását. A társintézmény, az Országos Paedagógiai Könyvtár megszüntetését a minisztériumi vezetés nem tervezte, és erről biztosította az OPK vezetését is.

1922–1925 között azonban a könyvtár állományát átszállították a minisztérium épületébe, és ezzel megtörtént a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Könyvtárának és a Pedagógiai Könyvtárnak az egyesítése. A könyvtárat 1930-ban a Hold utcába költöztették, működésének ezeket az esztendeit is fölvázolja a szerző. A krónika egyértelműen Fitos Vilmos (1875–1955) nevéhez köti a könyvtár fénykorát, hiszen az ő igazgatása alatt kezdett igazán szervezeten működni: „ő leltározta, rendezte a két könyvtár egyesítésével létrehozott intézmény anyagát, megalkotta a könyvtár Szervezeti és Működési Szabályzatát, a könyvtár ügyrendjét, kidolgozta a fejlesztés irányát, munkaprogramját, kialakította a könyvtár szakrendjét”. Hogy az intézmény nem működhetett korszerű szakkönyvtárként, az nem az ő hibája, sokkal inkább a minisztérium könyvtárral kapcsolatos koncepciójának következménye. Sajnos, a könyvtár történetének első nagy korszaka úgy zárult le, hogy az állomány nagy része szétszóródott, ám szerencsére az OPKM ma is őriz az állományában olyan anyagokat, amelyek az intézmény korai szakaszának történetét dokumentálják.

A fekete-fehér fotókkal illusztrált angol, francia, német és orosz nyelvű összefoglalóval záródó kötetet a felhasznált irodalom, levéltári és irattári források egészítik ki. A hazai könyvtárügy egyik fontos intézményének történetét földolgozó könyv kiemelkedő munka, kitüntetett hely illeti meg a nagyobb gyűjteményekben.

(Droppáné Debreczeni Éva: Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története különös tekintettel a könyvtári gyűjtemény alakulására I. 1877–1933. OPKM Bp., 2003. 145 p.)

Bartók Györgyi

Droppánné Debreczeni Éva

**Az Országos Pedagógiai
Könyvtár és Múzeum
története**

**I.
1877–1933**

**OPKM
2003**

3K
3K 3K 3K
3K 3K